

Magdalena Fiřtová

Jan Hornát

Jana Sehnálková (eds.)

Prezidentství

Baracka Obamy:

naplněné vize?

Prezidentství Baracka Obamy: naplněné vize?

Magdalena Fiřtová, Jan Hornát, Jana Sehnálková (eds.)

Recenzovali:

Jindřich Dejmek (Historický ústav Akademie věd České republiky)

Peter Rusiňák (Ekonomická univerzita v Bratislave)

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum

Redakce Kristýna Příbylová

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

První vydání

© Univerzita Karlova, 2017

© Magdalena Fiřtová, Jan Hornát, Jana Sehnálková, 2017

Tato monografie vznikla v rámci systému podpory fakultních monografií
Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy.

ISBN 978-80-246-3557-6

ISBN 978-80-246-3571-2 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2017

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Barack Obama: transformační postava? (<i>Magdalena Fiřtová, Jan Hornát</i>)	7
Část první: Domácí politika	
1. Obamacare pod palbou: reforma amerického zdravotnického systému v centru domácího politického boje (<i>Katarína Dujčíková</i>)	23
2. Obamova imigrační politika: mezi politickým oportunismem a upřímnou snahou o změnu (<i>Kryštof Kozák</i>)	46
3. Obamova politika vůči Afroameričanům: nenaplněný sen o postrasové Americe? (<i>Kristýna Divišová</i>)	70
4. Politika Baracka Obamy v oblasti boje s nezaměstnaností (<i>Jakub Lepš</i>)	90
5. Fiskální politika Baracka Obamy (<i>Petr Šrámek</i>)	108
6. Energetika a klima: ideologické bojiště (<i>Helena Schulzová</i>)	127
Část druhá: Zahraniční politika	
7. Progresivistický pragmatismus: podstata zahraniční politiky Baracka Obamy (<i>Stephen Christensen</i>)	147
8. Obamova politika vůči Rusku: od resetu po rekalibraci? (<i>Vít Fojtek</i>)	167
9. Obamova administrativa a konflikt v Sýrii: institucionalizace krize v mezinárodních vztazích? (<i>Jan Bečka</i>)	192
10. Barack Obama a Írán: nový začátek (<i>Jaroslav Žukerstein</i>)	209
11. Obamův „Pivot“ do Asie a čínsko-americké vztahy (<i>Jana Sehnálková</i>)	222
12. Pod tlakem vnějších událostí: Obamova podpora demokracie ve třetích zemích (<i>Jan Hornát</i>)	246
Postskriptum: vize pro rok 2016 (<i>Jan Hornát, Jana Sehnálková, Magdalena Fiřtová</i>)	268
Summary	283

Seznam nejdůležitějších zkratk	285
Chronologie nejdůležitějších událostí a opatření	289
Literatura	296
O autorech	345
Jmenný rejstřík	349
Místně-geografický rejstřík	352

Barack Obama: transformační postava?

Magdalena Fiřtová, Jan Hornát

*Potřebujeme transformační postavu, prezidenta, který ztělesňuje generační změnu.*¹

Ke zděšení mnoha republikánských stoupců generál Colin Powell, velice vlivná osobnost americké politiky, bývalý ministr zahraničí v kabinetě George W. Bushe a někdejší poradce pro národní bezpečnost prezidenta Ronalda Reagana, těmito slovy 19. října 2008 oficiálně podpořil Baracka Obamu v boji o Bílý dům. Slova Colina Powella dobře vystihují pocity americké společnosti, která cítila rozladění ze stavu domácí i zahraniční politiky Spojených států a žádala pro nového šefa Bílého domu vlastnosti lídra, který by se dokázal vypořádat s obavou, že výjimečnost USA, tvořící základní stavební kámen americké identity, je v ohrožení. Volba 44. prezidenta Spojených států se totiž odehrávala na pozadí končícího, velmi nepopulárního² prezidentství George W. Bushe, dvou probíhajících válek v Iráku a Afghánistánu a především vážné ekonomické krize, jejíž dopady začínala americká společnost v roce 2008 pociťovat. Předvolební kampaň illinoiského demokratického senátora Baracka Obamy elektrizujícím způsobem dokázala využít atmosféry pocitu úpadku USA ve společnosti a nabídnout voličům vizi změny, díky níž budou moci Spojené státy najít *nové základy*, nabídnout Američanům novou *naději* a *obrat* kormidla americké politiky.

Tato kolektivní monografie si zvolila právě „transformační potenciál“ Baracka Obamy za základ svého hodnocení jeho dvou prezident-

---

1 „Colin Powell Endorses Barack Obama for President“, *The Guardian*, 19. října 2008, <http://www.theguardian.com/world/2008/oct/19/colin-powell-endorses-barack-obama>.

2 Svůj druhý prezidentský mandát skončil s podporou pouhých 22 % respondentů, viz „CBS News/The New York Times Poll, Bush's Final Approval Rating: 22 Percent“, *CBC News*, <http://www.cbsnews.com/news/bushs-final-approval-rating-22-percent/>.

ských období, během nichž v letech 2009–2017 řídil americkou exekutivu. Hlavní otázka, kterou si položili autoři následujících kapitol, zní, nakolik prezident Obama naplnil naděje a vize, pro něž mnozí komentátoři používali termín transformační a s nimiž získal vysokou volební podporu a porazil v roce 2008 republikánského protikandidáta Johna McCaina (vysoko ziskem 365 hlasů volitelů vůči McCainovým 173 hlasům). V roce 2012 opět silný volební mandát potvrdil. Tato publikace si za zorný úhel pohledu a analýzy zvolila perspektivu tvorby veřejné politiky. Ačkoli jednotlivé kapitoly představují konkrétní předvolební sliby prezidenta Obamy v různých sektorech domácí a zahraničí politiky, jedná se o střípky puzzle, které je nutné zařadit do širšího kontextu Obamových představ o transformaci americké politiky. V další části úvodu bude obsírněji představen koncept transformačního vůdce, jenž je v americkém prostředí běžně diskutovaným tématem a s nímž pracovali při svém hodnocení efektivity naplňování Obamových vizí všichni autoři. Smyslem této publikace je představit českému čtenáři některé z klíčových amerických diskusí, v nichž byla do prezidenta Obamy vkládána velká naděje, a přispět tím k hledání odpovědi na otázku, zdali se postavení Spojených států amerických na mezinárodní scéně v letech 2009–2017 posílilo, či nikoli.

Jak dokládá Carl Pedersen v knize *Obama's America* (2009), kontrast mezi předchozím prezidentem Georgem W. Bushem a Barackem Obamou byl naprosto diametrální.³ Už pouhá stručná biografická fakta o rodinném zázemí Baracka Obamy zřetelně kontrastují s tradičními jižanskými kořeny politicky vlivné rodiny jeho předchůdce. Barack Obama se narodil v americkém státě Havaj 4. srpna 1961 do smíšeného manželství bělošské Američanky Stanley Ann Dunhamové, dcery irských imigrantů, a Baracka Husseina Obamy Sr., někdejšího zahraničního studenta, který po rozvodu manželů dokončil doktorát na Harvardu a vrátil se zpět do Keni, kde o několik let později zemřel při autonehodě. Děťství prožil Barack Jr. částečně s matkou v Indonésii a částečně s prarodiči na rodné Havaji. Po dokončení bakalářského studia politologie na Kolumbijské univerzitě a roce stráveném v konzultantské firmě se odstěhoval do Chicaga, kde se věnoval komunitním projektům v chudinských černošských čtvrtích jižní části města a kde mimo jiné pomáhal zlepšovat životní podmínky v sociálních domech financovaných radnicí. Během magisterského studia práv na Harvardově univerzitě se stal prvním afroamerickým prezidentem prestižního studentského časopisu *Harvard Law*

3 Pederson, Carl, *Obama's America* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009).

Review a odpromoval s vyznamenáním. Po ukončení studií pokračoval v práci pro komunitní neziskové organizace a přednášel ústavní právo na Chicagské univerzitě. V roce 1996 Obama vstoupil do politiky, aby v roce 1997 zasedl v Senátu státu Illinois jako senátor za 13. okrsek. V roce 2004 pak úspěšně kandidoval za Illinois do amerického Senátu a díky svému vystoupení na sjezdu Demokratické strany se okamžitě stal jedním z nej sledovanějších politiků v Kongresu. Během své práce pro soukromou právní firmu se seznámil se svou budoucí ženou Michelle Robinsonovou a narodily se jim dvě dcery, Malia a Sasha.

Osobní příběh Baracka Obamy a jeho vliv na zvolení prezidentem propojuje John Kenneth White v knize *Barack Obama's America: How New Conceptions of Race, Family, and Religion Ended the Reagan Era* (2009) se dvěma symbolickými proměnami USA – zaprvé se změnou amerických postojů, zadruhé pak i se změnou ve složení americké společnosti. Zatímco Reaganovy Spojené státy se opíraly v osmdesátých letech 20. století o základy většinově bílé společnosti s velmi silnou střední vrstvou, Ameriku roku 2008 tvořili ze 13 % Afroameričané a ze 17 % Hispánci a tzv. Latinos, tedy obyvatelé původem z Latinské Ameriky. A zatímco lidé hispánského původu tvořili v roce 1980 pouhé 1 % voličů, v roce 2008, resp. 2012 již reprezentovali 9 %, resp. 10 % voličské základny. V boji o bílé voliče Barack Obama v obou prezidentských volbách prohrál, jednoznačně však získal důvěru drtivé většiny etnických i rasových menšin obyvatelstva (hlasovalo pro něj 93 % afroamerických voličů a zhruba 70 % Latinos⁴), což vzhledem k rostoucímu hlasovacímu podílu těchto menšin znamenalo jeho vítězství. Kromě demografické proměny americká společnost prochází dlouhodobě restrukturalizací sociálně-ekonomického rozložení jednotlivých vrstev obyvatelstva. Američtí ekonomové (m.j. Paul Krugman) připomínají, že od sedmdesátých let minulého století stagnující průměrná hodinová mzda, rostoucí náklady na vzdělání i zdravotní péči i ceny pohonných hmot vedly k rozevírání pomyslných nůžek příjmové nerovnosti ve společnosti. Americké rodiny si dnes oproti době před 40 lety svůj životní standard udržují dvěma příjmy a mnohem větším počtem odpracovaných hodin. Společně s relativním nárůstem ekonomického a politického vlivu Číny na mezinárodní scéně není divu, že Američané často hovoří o úpadku schopnosti americ-

4 Obamův životopisec David Remnick argumentuje, že Obama získal afroamerické voliče na svou stranu v klíčovém projevu v říjnu 2007, v den 42. výročí tzv. krvavé neděle, kterou skončil pochod proti rasismu v alabamské Selmě v Brownově kapli. Do té doby byla hlavním favoritem afroamerické menšiny demokratická protikandidátka Hillary Clintonová. Viz Remnick, David, *The Bridge: The Life and Rise of Barack Obama* (NY: Alfred A. Knopf, 2010).

ké ekonomiky dlouhodobě udržovat životní standard a své ekonomické prvenství ve světě. Někdejší neoliberální premisa minimální vlády Reaganovy revoluce začínala být zpochybňována. Přelom ve změně smýšlení společnosti identifikovala i Peggy Noonanová, novinářka a autorka projevů Ronalda Reagana, která ve *Wall Street Journal* označila volby v roce 2008 za milník, kdy nastupuje nový liberalismus, který předznamenává „jeden z nejhlubších politických a ideologických obrátů v dějinách USA“. Noonanová předvíдалa, že liberálové budou ovládat celou vládu způsobem, který nemá od roku 1965, resp. 1933 obdobu, a nastolí aktivistickou vládu, jež byla od sedmdesátých let 20. století u americké veřejnosti neoblíbená.⁵

Jaké transformační vize tedy Obama veřejnosti nabízel? Jedním z klíčových dokumentů, z něhož lze čerpat při sestavování obrazu Obamových vizí, je vlastní Obamova kniha *The Audacity of Hope*, česky *Odvaha doufat*.⁶ Název i obsah knihy podrobněji rozpracovává klíčový projev Baracka Obamy přednesený v červenci 2004 na sjezdu Demokratické strany (*Democratic National Convention*) v Bostonu, který podle profesora Greensteina Obamu katapultoval z politiky státu Illinois na národní úroveň.⁷ Barack Obama zde dokázal přesvědčit demokratické delegáty, ale i miliony diváků u televizorů, že jeho úspěšný životní osud – příběh muže pocházejícího z relativně chudé a etnicky různorodé rodiny – je příběhem budoucího úspěchu Ameriky a důkazem, že americký sen neztrácí na své platnosti. V Obamově odvaze doufat ve věci, které nevidíme, ale věříme jim, nesehrává hlavní úlohu pouze jednotlivec a jeho snažení, nýbrž také komunita, společenství, které Obama označil za podstatnou ingredienci americké ságy a naplňování jednoty amerického národa: „*E Pluribus Unum*“ (z mnoha jeden). V hledání kořenů „Obamovy Ameriky“ dochází Ian Reifowitz v knize *Obama's America: Transformative Vision of Our National Identity* k myšlence, že Obamova rétorika transformované Ameriky v sobě atraktivně snoubila dvě americké tradice – první, dvě století dlouhou tradici hledání silné *národní jednoty* s plným a rovnocenným přístu-

5 Noonan, Peggy, „A Liberal Supermajority“, *The Wall Street Journal*, 17. října 2008, <http://www.wsj.com/articles/SB122420205889842989>.

6 Toto spojení Obama zvolil za název své knihy, která vyšla v roce 2006, několik měsíců před oficiálním oznámením prezidentské kampaně. Rozpracovává v ní většinu myšlenek přednesených na demokratickém sjezdu. Viz Obama, Barack, *The Audacity of Hope: Thoughts on Reclaiming the American Dream* (NYC: Three Rivers Press, 2006), [česky *Odvaha doufat: Úvahy o vzkrášení amerického snu* (Praha: Leda, 2010)].

7 Greenstein, Fred, „The Leadership Style of Barack Obama: An Early Assessment“, *The Forum* 7, č. 1 (2009): 5.

pem pro všechny členy společnosti, a druhou, multikulturní, odkazující na dědictví Martina Luthera Kinga Jr. a jeho vizi *inkluzivní společnosti*.⁸

V Bostonu Obama přesvědčivě hlásal: „Není liberální Amerika a konzervativní Amerika, jsou Spojené státy americké!“⁹ V *Odvaze doufat* tuto myšlenku rozvedl a stav, v němž se nachází americká politika, označil za výsledek radikálního konzervativismu a zvráceného liberalismu.¹⁰ Konečně i v inauguračním projevu v lednu 2009 ohlásil své prezidentství jako „konec falešných slibů, pocitů ukřivdnosti, vzájemného obviňování a opotřebovaných dogmat, jež příliš dlouho dusily americkou politiku“.¹¹ Tímto svým slibem reagoval Obama na vyhocenou polarizaci amerických stran v Kongresu, v němž objektivně i pocitově neexistoval ideologický překryv mezi oběma stranami. Od roku 1975 se podle Jacoba Hackera republikánští senátoři posunuli ve svém hlasování dvojnásobně víc vpravo (poslanci Sněmovny reprezentantů dokonce až šestinásobně) o to, o kolik se posunuli demokratičtí senátoři, resp. poslanci nalevo.¹² Výsledkem je pochopitelně asymetrická polarizace a těžko překročitelný rubikon mezistranických pŕetek. Obama ve svých textech často odkazuje k situaci v 19. století, kdy hlavní politické strany měly svá konzervativní a liberální křídla a jejich průnik umožňoval vytvářet středové koalice.

S ohledem na výše popsané je možné Obamovy transformační přísliby v americké domácí politice seskupit do tří základních rovin: (1) Síla a potenciál platnosti amerického snu, zejména pro oslabenou střední třídu; (2) naděje, že ve 21. století se z americké společnosti stane tzv. „postrasová“ společnost, kde příslušnost k nebílé rase nebude korelovat s horším postavením jednotlivce ve společnosti; a (3) slib, že americká politika přestane být ovládána politikářením, tedy malichernými ideologickými spory politických elit.

Výše zmíněné nepopulární prezidentství George W. Bushe zakládalo stěžejní platformu pro Obamův obrat i v otázce tvorby zahraniční politiky Spojených států. Hlavní slib potenciálu transformace spočíval v méně ideologicky vyostřené strategii, která se bude opírat o multilaterální

8 Reifowitz, Ian, *Obama's America: Transformative Vision of Our National Identity* (Washington, D.C.: Potomac Books, 2012), 3–4, zdůraznění M. F.

9 Přepis projevu viz Obama, Barack, „Illinois Senate Candidate Barack Obama“, přepis *The Washington Post*, 27. července 2004, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A19751-2004Jul27.html>.

10 Obama, Barack, *The Audacity of Hope*, 24.

11 Inaugural Address that would call for “an end to the petty grievances and false promises, the recriminations and worn-out dogmas that for far too long have strangled our politics”.

12 Hacker, Jakob a Pierson, Paul, *Off Center. The Republican Revolution and the Erosion of American Democracy* (New Haven: Yale University Press, 2006).

nástroje a nástroje spíše měkké síly než vojenského angažmá. Jak konstatuje Joseph Nye, z hlediska zahraniční politiky byly Obamovy sliby stylově inspirativní a z hlediska cílů transformační, úspěšně tak voličům prezentoval představu nové architektury transformovaného uspořádání světa.¹³ V článku „Renewing American Leadership“ (Obnovení amerického vůdcovství), otištěném v červenci 2007 v časopise *Foreign Affairs*, prezidentský kandidát Obama volal po zodpovědném ukončení války v Iráku a napření pozornosti na zlepšení vztahů s Blízkým východem, postupným stahování amerických jednotek z Afghánistánu, snížení rizika nekontrolovaného šíření jaderných zbraní ve světě a multilaterálním, efektivnějším přístupem k omezení terorismu ve světě.¹⁴ Když rok po zvolení prezidentem udělil Nobelův výbor Obamovi cenu za mír a ocenil jeho „výjimečné úsilí o posílení světové diplomacie a spolupráce mezi národy [...] a naději na lepší budoucnost“,¹⁵ bylo zřejmé, že nejen doma, ale i v zahraničí byla Obamova volba chápána jako určitý přelomový moment vzbuzující naději, že bude transformačním prezidentem.¹⁶

Transformační styl

Pojem transformační prezident je pro českého čtenáře relativně neprobádaným konceptem, ve Spojených státech je však hodnocení prezidentů z hlediska jejich vůdcovského stylu (*leadership style*) často využívanou metodou pro zkoumání vlivu prezidenta na tvorbu domácí i zahraniční politiky. Mezi akademiky hojně využívaný koncept transformačního vůdcovství pro analýzu dopadů prezidentských administrativ se řadí zejména politolog Joseph S. Nye.

Ve svém článku v časopise *Foreign Affairs* z roku 2006 Nye zdůraznil, že pokud americký prezident má být zapsán do historie jako transformační vůdce, musí provést zásadní změny v dlouhodobém strategickém výhledu (tzv. *Grand Strategy*) americké zahraniční politiky. Ve 20. století se o transformaci americké zahraniční politiky pokusilo celkem šest pre-

13 Nye, Joseph, „The Cult of Transformational Leadership“, *The Diplomat*, 31. května 2013, <http://thediplomat.com/2013/05/the-cult-of-transformational-leadership/>.

14 Obama, Barack, „Renewing American Leadership“, *Foreign Affairs*, 85, č. 4 (2007).

15 „The Nobel Peace Prize for 2009“, *Nobelprize.org*, 8. října 2009, http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2009/press.html.

16 Slova použitá prezidentem Obamou při jeho vítězném projevu v Grant Park v Chicagu ze 4. listopadu 2008, viz Parisella, John, „Obama: From a Transformational to a Transactional President“, *Policy Options*, říjen 2010, <http://policyoptions.irpp.org/magazines/obama-at-midterm/obama-from-a-transformational-to-a-transactional-president/>, 34–37.

zidentů,¹⁷ nicméně pouze politika Franklina D. Roosevelta a Harryho S. Trumana může být skutečně označena za transformační. Důvodem, proč Nye označil pouze tyto dva prezidenty za transformační, je fakt, že jedině jejich politické agendy přežily vlastní prezidentství. S ohledem na již tehdy viditelný neúspěch amerických intervencí v Iráku a Afghánistánu se Nye stavěl ve svém eseji skepticky i k transformačnímu potenciálu samotného Bushe.

Obdobnou analýzou, kterou aplikuje Nye, lze zkoumat nejen zahraniční politiku, ale i politiku domácí – v tomto ohledu je například opět nahlíženo na Franklina D. Roosevelta jako na transformačního vůdce, a to zejména proto, že změnil pohled na roli americké federální vlády v životech občanů. V rámci své domácí politiky (tzv. Nového údělu) zaměřené na zmírnění důsledků Velké hospodářské krize dokázal Roosevelt zavést do praxe v Americe do té doby nepřilíš populární pojetí, že federální vláda pomůže těm, kteří si nejsou schopni pomoci sami. Na druhé straně Ronald Reagan je pak považován za transformačního vůdce právě proto, že tento Rooseveltem zavedený systém do jisté míry demontoval.¹⁸

Současné přístupy a metodologie pro obecné hodnocení schopnosti a stylu vedení/vůdcovství nejen v politické sféře, ale i například ve sféře soukromé, vycházejí primárně z práce amerického politologa Jamese MacGregora Burnse, který je považován za zakladatele vědního oboru studie vůdcovství (*leadership studies*).¹⁹ Fenomén vůdcovského stylu je zkoumán i na poli aplikované psychologie,²⁰ nicméně pro účely hodno-

17 Podle Nye mezi transformační prezidenty patří William McKinley se svou koloniální politikou; Theodore Roosevelt s důrazem na kombinaci tvrdé (rozvoj námořnictva) a měkké síly (mediace mezinárodních konfliktů, např. smlouva z Portsmouthu, která formálně ukončila rusko-japonskou válku v roce 1905); Woodrow Wilson se svou snahou vytvořit mezinárodní instituce zajišťující mír a šíření demokracie; Franklin Delano Roosevelt s definitivním odklonem USA od izolacionismu a přimknutím k multilateralismu; Harry Truman tím, že navázal na Rooseveltovu zahraniční politiku a rozšířil ji, zavedl permanentní aliance a představil politiku zdržování; a v neposlední řadě George W. Bush, jehož pokus o transformační politiku se začal rýsovat až po teroristických útocích z 11. září tím, že kladl důraz na šíření demokracie s cílem vymýtit terorismus. Viz Nye, Joseph S., „Transformational Leadership and U.S. Grand Strategy“, *Foreign Affairs* 85, č. 4 (2006): 139–148.

18 Mattson, Kevin, „Ronald Reagan: Presidential Transformer“, *Reviews in American History* 37, č. 2 (2009): 289–295.

19 Burns, James MacGregor, *Leadership* (New York: Harper and Row, 1978).

20 Viz např. Bono, Joyce E. a Judge, Timothy A., „Personality and Transformational and Transactional Leadership: A Meta-Analysis“, *Journal of Applied Psychology* 89, č. 5 (2004): 901–910; Judge, Timothy A. a Piccolo, Ronald F., „Transformational and Transactional Leadership: A Meta-Analytic Test of Their Relative Validity“, *Journal of Applied Psychology* 89, č. 5 (2004): 755–768.

cení vůdcovského přístupu Baracka Obamy bude v rámci této publikace použita definice vycházející z prací zmiňovaného Burnse a Nye.²¹

Na poli studia mezinárodních vztahů se často upřednostňují strukturální a mocenské faktory jako klíčoví hybatelé vývoje mezinárodního dění. Samotná vůdcovská role politických aktérů, a to zejména těch demokraticky zvolených, není považována za příliš významnou a určující pro směřování světových událostí. Na poli domácí politiky se pak vůdcovský styl (v demokratickém státě) občas ztrácí v tom, že daný aktér je nucen neustále konfrontovat demokratické instituce (např. parlament), kde taktéž podléhá stanoveným a neměnným institucionálním a strukturálním faktorům. Avšak jak demonstruje Joseph S. Nye v jedné ze svých publikací, individuální role amerických prezidentů ve 20. století značně přispěla k výjimečnému hegemonickému postavení USA na konci studené války.²² Styl vůdcovství je tak potenciálně významným faktorem, který ovlivňuje nejen politiku domácí a zahraniční, nýbrž i dlouhodobé směřování nadnárodního dění a je proto hoden bližšího zkoumání – zejména s ohledem na Spojené státy.

Politický aktér, resp. vůdce (*leader*), má k dispozici řadu dovedností, které využívá pro uskutečnění vytyčených cílů a k orientaci na politické scéně. Tyto dovednosti lze rozdělit na tři základní sady: (1) dovednosti měkké síly, (2) dovednosti tvrdé síly a (3) kontextová inteligence.²³ Do první sady patří emoční IQ neboli osobní charisma a schopnost rozvíjet vztahy; komunikace, tedy schopnost být přesvědčivým vzorem pro své stoupence, a dále také schopnost formulovat politické, morální a sociální vize. Mezi sadu dovedností tvrdé síly patří organizační schopnosti a tzv. machiavelistické dovednosti, tedy nadání pro efektivní politické vyjednávání a smlouvání. Kontextovou inteligenci lze pak označit jako schopnost porozumět dynamickému politickému prostředí a vývoji potřeb svých stoupenců a následně umění se těmto změnám úspěšně přizpůsobit.

Každý politický vůdce využívá vůdcovský styl, který v různých poměrech kombinuje výše zmíněné dovednosti – v důsledku má zvolený styl vliv nejen na výsledky politických rozhodnutí, ale taktéž na vůdcův celkový úspěch či neúspěch v úřadu (myšleno nejen ze subjektivního pohledu voliče/občana, nýbrž i z hlediska objektivního, kdy je hodnoce-

21 Nye, Joseph S., „Transformational and Transactional Presidents“, *Leadership* 10, č. 1 (2014): 118–124.

22 Nye Jr., Joseph S., *Presidential Leadership and the Creation of the American Era* (Princeton: Princeton University Press, 2013).

23 Nye, „Transformational and Transactional Presidents“, 121.

no, zda slibovaná politická rozhodnutí vůbec vykonal). Při vyjmenování nezbytných dovedností pro úspěšného politického vůdce se dostáváme k hlavní výzkumné otázce publikace – zda lze Baracka Obamu označit za transformačního vůdce (*transformational leader*).

Platná definice transformačního vůdce pro následující kapitoly bude tato: transformační vůdce plně ovládá všechny výše zmíněné sady dovedností v co možná nejvyšší míře. Přichází do úřadu s inspirativními vizemi, založenými na ideálech, a je svým působením schopen změnit (transformovat) veřejnou debatu. Vzbuzuje loajalitu u svých stoupenců a je přesvědčivý i pro řadu odpůrců. Dokáže apelovat na etické a morální hodnoty stoupenců i odpůrců a implementovat politiku, kterou lze objektivně kvalifikovat jako inovativní. Jeho osobnost vyvolává intelektuální stimulaci a nekonvenční myšlení za účelem vylepšení fungování stávajících institucí – případně je i schopen změnit zahraničněpolitický kurz země či ideologické zaštitění domácí politiky. Musí však jednat v rámci obecně uznávaných norem a pravidel, domácích i mezinárodních. V demokratickém kontextu je maximálně citlivý a vnímavý k požadavkům a zájmům většiny obyvatelstva. Transformační vůdce za sebou po odchodu z úřadu zanechává jasný (a „hmatatelný“) politický odkaz, ke kterému se budou domácí či zahraniční političtí aktéři dále vracet.

Tato publikace nepostuluje, že transformační vůdce je z morálního hlediska a z hlediska politické efektivity žádoucí pro jakoukoliv společnost. Studium vůdcovství například rozlišuje další typ vůdce a tím je tzv. transakční vůdce (*transactional leader*), který má umírněnou a střídmostou vizi a vládne spíše „suchým“ manažerským stylem. Každá doba a každé prostředí nepochybně vyžadují jiný typ politického vůdce – tato otázka však není předmětem této publikace.

Struktura publikace

Na sestavování knihy se podíleli především kolegové, doktorští studenti a externí spolupracovníci katedry severoamerických studií Institutu mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. Příspěvky byly shromážděny na konci roku 2015, tudíž zejména v otázkách rychle se vyvíjejících témat nemohou adekvátně reflektovat aktuální vývoj roku 2016, kdy prezident Obama setrvává v prezidentském úřadu. Zejména v otázce konfliktu v Sýrii, v němž doslova každý den přináší nové zvraty, bylo nutné udělat tlustou dělicí čáru. Jako hraniční byl zvolen 12. leden 2016, kdy prezident Obama přednesl svůj poslední projev se Zprá-

vou o stavu Unie. Volbu témat určoval především předvolební program Obamovy kampaně. V hledání odpovědi na otázku, zda Obama naplnil potenciál transformačního prezidenta, tato publikace dokazuje, že implementace Obamových vizí naplnila vložené naděje nerovnoměrným a nekonzistentním způsobem, proto také autoři často dochází k velmi odlišným odpovědím.

Část věnovanou domácí politice z pochopitelných důvodů otevírá text *Kataríny Dujčíkové*, v němž autorka uvádí českého čtenáře do analýzy neefektivního, předraženého zdravotního systému v USA, jehož reforma byla jednoznačnou prioritou Obamova programu. Stať poukazuje na to, jak se díky příznivé shodě okolností a jasné demokratické převaze v Kongresu, ale i díky dobře zvládnutým pragmatickým jednáním prezidentovi podařilo reformu prosadit a zajistit přístup všech Američanů ke standardním zdravotnickým službám. Toto téma stojí na prvním místě i z toho důvodu, že řada dalších autorů si všímá faktu, že prezident Obama v komplikovaném a zdlouhavém procesu přijímání této reformy vystřílel svůj politický arsenál a nezbývalo mu mnoho dalších sil k prosazování reforem v imigrační reformě či v zákonech na ochranu životního prostředí.

Kapitola *Kryštofa Kozáka* se zabývá otázkou, nakolik se prezidentu Obamovi podařilo naplnit svoje předvolební sliby v oblasti imigrační politiky. Kromě hrubého historického kontextu tvorby americké imigrační politiky představuje základní kroky Obamovy administrativy a nabízí několik rozdílných interpretací implementace této politiky. Podle Kozáka lze těžko odhadnout, zdali šlo Obamovi o upřímnou snahu dosáhnout změny, která ovšem nemohla být naplněna především z důvodu nesmiřitelnosti republikánského Kongresu, nebo šlo spíše o oportunistický a manipulativní strategický diskurz, který Obama využil k získání podpory u voličsky důležité demografické skupiny. Z hlediska potenciálu transformace vyznívá proto tato kapitola pro Obamovo prezidentství spíše rozpačitě.

Kristýna Divišová ve třetí kapitole posuzuje, co pro Afroameričany znamenalo prezidentství Baracka Obamy, a na analýze Obamových veřejných projevů dokazuje jeho příklon k tzv. barvoslepé politice, která se snaží nevyzdvihovat rasu. Divišová uzavírá, že tato barvoslepá politika nutně naráží na svoje limity a Obama tak nemůže s její pomocí nikdy rasové vztahy doopravdy transformovat.

Hospodářská recese, do níž se nejen Spojené státy americké propadly v letech 2007–2009, znamenala nemenší výzvu pro Obamovo vůdcovství, protože zcela automaticky katapultovala otázku nezaměstnanosti a návr-

hy na vytváření pracovních míst na přední místo prezidentovy předvolební agendy. *Jakub Lepš* dokládá, proč má toto téma prominentní postavení u většiny amerických voličů, a poté hodnotí dopady Obamových revitalizačních a stimulačních opatření na znovuoživení ekonomiky a vznik nových pracovních míst. Lepš dochází k závěru, že kroky Obamovy administrativy se diametrálně neodlišovaly od záchranných opatření prosazovaných administrativou prezidenta Bushe a v Obamově strategii řešení ekonomické krize lze tudíž těžko spatřovat transformační změnu.

Kapitola *Petra Šrámka* o Obamově fiskální politice přináší pohled na sestavování rozpočtů federální vlády a klade si otázky, zda se Baracku Obamovi podařilo dosáhnout výjimečné míry realizace svých rozpočtových priorit, byla-li tvorba rozpočtů výrazně transformována, a konečně lze-li označit bilanci Obamových rozpočtů za odlišnou od předchozích prezidentů. Šrámek dokládá, že v tvorbě fiskální politiky se Obamovi nepodařilo naplnit očekávání svých voličů a vliv politikaření a ideologických sporů dosáhl bezprecedentních rozměrů v poválečném období, což demonstruje na velmi vyhocené debatě o limitech zadlužení v letech 2011–2012.

Ambiciózní předvolební agendě v oblasti progresivní energetické a klimatické politiky se věnuje kapitola *Heleny Schulzové*. Navzdory nadějším, že se Spojené státy americké postaví během Obamova prezidentství do čela států aktivně bojujících proti změnám klimatu, zůstává americké vůdcovství i v této oblasti nenaplněné. Schulzová dokazuje, že Obamovi se částečně podařilo aktivizovat angažmá USA v mezinárodních diplomatických jednáních na ochranu klimatu, nicméně bez konkrétních hmatatelných závazků ze strany USA. Navíc se Obamovi nepodařilo prosadit zásadní reformní energetický zákon a většinu regulací prováděl prostřednictvím federální Agentury na ochranu životního prostředí a výkonných nařízení. Proto nelze považovat jeho vládnutí v oblasti energetické a klimatické politiky za transformační, protože všechna tato nařízení lze jednoduše a rychle zvrátit a klimatická politika zůstává nadále ideologicky ostře vyhraněnou oblastí, na níž doléhá patové rozložení politických sil v Kongresu.

Úvodní text druhé části k zahraniční politice z pera *Stephena Christensena* je přehledovou analýzou politické ideologie Obamovy zahraniční politiky, stručně analyzuje hlavní zahraničněpolitická rozhodnutí Obamovy administrativy v letech 2008–2015 a na rozdíl od řady dalších autorů této publikace postuluje, že Obamův pragmatismus vhodně zapadá do současného světového systému a pomůže Spojeným státům udržet si jejich postavení hegemonu. Christensen argumentuje, že výsledkem to-

hoto přístupu je používání řešení měkké síly, vyhledávání mezinárodních koalic a pragmatické využívání vojenských prostředků.

Naproti tomu kapitola *Víta Fojtka* o americko-ruských vztazích od resetu po rekalibraci dochází ke zcela opačným závěrům. Vstřícnost a důraz na diplomatická řešení namísto vojenské konfrontace autor hodnotí jako efektivní pouze během Medveděvova prezidentství. Obamova pasivita v případech, kdy bylo třeba jednat rozhodně, pak selhává v konfrontaci s prezidentem Putinem, jemuž umožnila implementovat agresivní zahraniční politiku, která vyvrcholila anexí Krymu. Slibný „reset“ americko-ruských vztahů tak vyznívá jako neúčinná strategie.

Jan Bečka na sebe v kapitole pojednávající o stále probíhající krizi v Sýrii naložil nelehký úkol – zhodnotit roli a postup Obamovy administrativy v tomto konfliktu. Po stručném nastínění základní synopse dosavadního průběhu války autor na Obamově přístupu k řešení občanské války, k otázce chemických zbraní či k Islámskému státu ukazuje, že se americké vládě podařilo dosáhnout pouze několika málo dílčích úspěchů, její strategie však postrádá jasně definované cíle i prostředky k jejich dosažení. Bečka uzavírá, že z hlediska dlouhodobých amerických zájmů v této oblasti, která je pro Spojené státy geopoliticky velmi důležitá, nelze Obamovu politiku hodnotit jako transformační, naopak na ni nazírá jako na kontraproduktivní.

Průlom v americko-iránských vztazích na první pohled slibně napňuje Obamovu vizi světa bez jaderných zbraní, představenou v dubnu 2009 v Praze (tzv. Pražská agenda). *Jaroslav Žukerstein* se ptá, nakolik lze Obamovu administrativu označit za hybatele průlomové dohody mezi zeměmi P5+1²⁴ a Evropskou unií a Íránem v otázce iránského jaderného programu, která otevřela prostor pro zrušení dlouholetých mezinárodních sankcí vůči Íránu. Autor dokládá, že navzdory otevřenějšímu a pozitivnějšímu Obamovu přístupu k Íránu, který kombinoval přísnější sankce s multilaterálním diplomatickým tlakem, nebyla radikální změna nastavení americké zahraniční politiky s ohledem na silně zakořeněné, třicet let trvající vnímání Íránu jako nepřátelské země pro americký Kongres ani širší veřejnost akceptovatelná. Podle autora tak hlavním impulsem pro zlepšení vztahů mezi USA a Íránem byla výměna politických elit v Teheránu a neopomenutelnou úlohu sehrála i multilaterální diplomacie Evropské unie.

Jana Sehnálková reaguje na důležitý fenomén, s nímž se americká zahraniční politika musí v posledním desetiletí vyrovnat, a tím je vzestup

24 USA, Rusko, Čína, Velká Británie, Francie, Německo.

Číny. Autorka si zde všímá, že na rozdíl od ostatních oblastí americké zahraniční politiky Obamova administrativa strategií *Pivot to Asia* posílila kurz nastolený již Obamovým předchůdcem G. W. Bushem. Kapitola hodnotí a analyzuje hlavní výzvy, jež přináší posilování Číny v oblasti Pacifiku. Jak z analýzy vyplývá, Pivot utužil vztahy s tradičními partnery v regionu, posílil nově vztahy s Vietnamem, Filipínami či navázal zlomové vztahy s Myanmarem. Za úspěšné lze hodnotit dotažení jednání o dohodě o Transpacifickém partnerství. Vzájemné americko-čínské vztahy se však Obamovi transformovat nepodařilo. Strategie *Pivot to Asia* byla Čínou přijímána s rozpaky a mnozí představitelé označili novou politiku za pokus o zadržování Číny. Výsledek posunu pozornosti Spojených států do Asie je zatím tedy sporný – zůstává totiž spíše na rétorické a intelektuální úrovni.

Jan Hornát ve své kapitole sleduje vývoj americké politiky podpory demokracie ve třetích zemích. Jedním z hlavních cílů Obamovy administrativy po nástupu do úřadu bylo „očistit“ politiku podpory demokracie od negativního vnímání, které získala v důsledku americké intervence v Iráku a obecně implementací Bushovy agendy svobody (*Freedom agenda*). Vnější události (například vyjednávání s Íránem, arabské jaro, ukrajinská krize) však nutily Obamu neustále balancovat mezi momentálními materiálními a strategickými zájmy na straně jedné a hodnotovými zájmy na straně druhé. Hornát dochází k závěru, že to vedlo Obamovu administrativu k uplatňování ne příliš konzistentní, přesto však pragmatické „strategické zdrženlivosti“ v politice podpory demokracie. Přes umírněnější rétoriku Obama se svým týmem udržel obdobně úrovně rozpočtů, instituce a programy jako administrativa George W. Bushe, přišel však jen s dílčími inovativními aspekty pro významnější transformaci politiky podpory demokracie.

